

kelle elfogadniok, melly több tekintetben a' nyelv' geniusával ellenkezik.

A' belgrádi és bécsi sajtóknál még mindig munkásabb a' budai a' szerb literaturára nézve. Bibliographiai közléseink (I. Tud-tár, II és III) mutatják, hogy ott két szerb tudományos folyóíráson kívül 10—12 egyéb könyv jelenik meg évenként, a' mi magában igen kevés lenne, ha a' szerb státus elébb menekedett volna ki a' török iga alól. Legbuzgóbb előmozdítója e' literaturának Milowuk József pesti kereskedő, kinek költségein évenként több, 's pedig nemzeti irányu könyv és kép (mi nem megvetendő) jelenik meg. Mi dicsérjük e' nemzeti törekvést, nem kárhoztatjuk jó oldalai miatt ott sem, hol talán nem egészen van helyén; 's így annál méltóbban várnök e' szomszédainktól, hogy a' nándori sajtó hagyna fel más nemzet' igazságos kívánatai ellen időnként nyilatkozatni szokott ellenséges célzásaival 's gáncsolásaival.

OROSZORSZÁG.

32. *Catalogue raisonné des objets de zoologie recueillis dans un voyage au Caucase stb.* (Tudományos csímsora azon állattudományi tárgyakra, mellyek a' czár' rendeletére, a' Kaukaszusra 's egész a' mostani perzsa határokig tett úton gyűjtött Ménétries E., a' szentpétervári cs. tud. academia' zoologicum museumának gondviselője. Benyújtott az academiának febr. 1. 1832. Sz. Péter' Várában, 1832. 4.).

Felette ritkán fogjuk olvasóinkat „Oroszország“ czikely alatt moszka nemzeti termékekről tudósíthatni. Néha csak mozog ott is a' nemzeti szellem, mint IVd. kötetünkben (l. 65—72) látszik, de csak néha. Ellenben a' moszka udvarnak természettudomány iránti régi szeretete 's a' pétervári academiának ebbeli munkássága gyakran fog ilya nemű közlésekre alkalmat nyújtani. E' körbe tartozik Ménétries urnak munkája is, ki egy kilencz hónapra számolt tudományos utazásban mint zoolog részt vevén, itt nem utja' leírását, hanem az általa megjárta különféle vidékek' természetének 's fekvésének érdekes átnézetét adja, az utjában talált állatok' rövid bélyegző rajzával együtt. 1829. június' 11d. hagyá el a' szerző Kupffer, Lenz és Meyer urakkal Sz. Péter' Várát, 's már 25d. Petigorskban volt. Még az nap folytaták az utazók Emmanuel tábornok' hadi parancsa alatt egy havi utjokat a' kaukazi hegyekbe. Ily rövid idő alatt, 's mind a' mellett, hogy az utazók — nehogy a' kauka-

zi népségek által elfogassanak — katonai védeiktől nem távozhattak el, még is meg voltak ezen, természetbuvárok által mind eddig még meg nem látogatott vidékekben tett tudományos zsákmányukkal elégedve. Csakhamar észre vette a' szerző, hogy az eddig kaukaziaknak hirdetett állatok legnagyobb részt csak a' Staupoltól a' petigorski fürdőig terjedő pusztaságokból erednek. Minél inkább közelítettek az utazók az Elbórus' örök havához, annál idegenebb neműek voltak a' természet' művei, 's kár hogy az expedítio olly későn indítatott meg, minél fogva visszatéret a' hegységből, a' völgyekben már tökéletes őszt talált. Ennek okáért az utazás' meghosszabbítása kéretett, melly azon hozzátétellel helyben is hagyatott, hogy a' caspiumi tenger' partjai hosszanta egész a' jelen perzsa határig haladjon. Az utazók e' végre Petigorskból aug. 15. indultak el 's Kabardán által Grosnájába mentek, honnan tudományok iránti buzgósága által ismeretes Engelhard tábornok' hadi parancsa alatt nyomultak elő. Grosnájáig a' tartomány egyenetlen, nyáron magas füvekkel benőtt, 's a' hegyekben olvadó hótól támadozó vad zuhatagok által átmetszett. Az út a' Terek' vize mellett vonult el. Mosdokban, mellyet e' folyó' áradásai által támadt posványok vesznek körül, a' szerző sok vizi madarakat gyűjtött, 's pedig majd nem azon fajokat, mellyek közép Franciaországban találtnak; 's a' Tereket körülvevő, többnyire tölgyfaerdőkben szinte sok éneklő madárta akadt, mellyek Francia - 's közép Németországot lakják. October' végén az utazók elhagyták Grosnáját, honnan felséges tekintet esik a' Kaukaz' hegylánczára 's honnan vagy 10 orosz mérföldnyire ezen hegységnek, részint gyümölcsfákkal benőtt 's vadakkal (többnyire a' mérséklett Európaéival) gazdag előhalmai kezdődnek. Gyűjtést az utazók a' Kaukaz' hosszában tettek egész Kasiurdig, honnan a' caspiumi tenger, név szerint Tarku felé fordultak. Innend kezdve tetemes nehezségekkel kellett utazóinknak küzködni; felette nehéz volt lovakat kapni, az utak roszak voltak, 's a' tatárok sokszor a' legszükségesebb életszereket is megtagadták. Találtattak itt számos vörös réczék (anas rutila), vadludak', gólyák' 's a' mezőkön vadgalambok' tömérdek seregei. Kubitól Bakuig, hol dec. 9. érkeztek meg, ismét nem voltak vontató lovaik, 's így a' vontatást meg nem szokott kozáklovakkal kelle az utasoknak megelégedni, mellyek nem egyszer felfordították a' kocsikat. Bakut több mérföldnyire száraz és terméketlen vidék veszi körül; azon halmok, mely-

Iyekhez ezen város támaszkodik, nem régi csigamészből állanak, 's a' melly csigahéjak bennök találatnak, az ottani tengerpartokon még most is élve láthatók. Innen a' Kúrig már csak fővenység vagyon, mellyen csak néha néha találattik egy silány bokor vagy néhány sós növény. A' vadász, ki egész nap szerfeletti hőségnek van kitéve (+ 26° R.), emésztő szomjusága ellen csak rossz édes vizet talál, 's az ezt nyújtó kutak is igen messze esnek egymástól. Az a' sajátne-mű tekintet, mellyet a' fejez napvilág a' földön elhint, el-fárasztja a' szemet 's bajosan leírható szomorú kedvet okoz — egy szóval; minden, 's így az állatok is (péld. a' futásban versenyző zergék, név szerint az antilope subguturosa, a' pterocles, cursorius, a' reznek stb, 's számtalan sáska) nap-keleti pusztaságot mutatnak. Télen által a' szerző igyekezett vízi madarakra szert tehetni, mellyek ekkor a' caspiumi tenger' mellékein szoknak egybegyűlni, és csodálva látta hogy a' tömérdek sokaság közt csak igen kevés fajokat lelt. A' tavasz februar' vége felé kezdődött már; kaesák', ludak', pe-likánok' nagy seregei jártak itt, 's a' számtalan reznek ke-lettől Sirván tartomány felé költözött. April' 27. az utasok Ióháton hagyák el Bakut, 's a' tengerpart' hosszában haladván, máj. 21. Salianba értek. A' Kúr' vizéhez közelítvén, rovarokban (insectum) dúsabb természetre akadtak. Lenkoranba 17. én ér-tek; Kizil-agaz falunál a' felette pompás gyümölcskertek ma-gos fáikkal, a' vad szőlő 's a' fülmilék' millióinak gyö-nyörű éneke csodálatos contrastot formált a' sakál-rókanak koronként hallható, 's büntetett kis gyermek' jajgatásához hasonló panaszaival. A' roppant riskásamezőkkel körülvelt Lenkoranból mintegy négyhét kirándulások tétettek, a' majd nem egészen erdővel elborított Talyche hegylánczba, melly-nek feneke leginkább fekete porphyrból áll; 's az alatt Len-koranban a' cholera tört ki. Innnet az utasok a' mintegy 15 orosz mérföldnyire fekvő Sara szigetét látogatták meg, 's jul. 7. ismét Baku felé tengerre szálltak. Itt is uralkodott már a' cholera, miért az 1000 lábnyi, magán álló Becheber-makot járták meg, mellynek a' Kaukazzal hasonló forma-tiója van. 26d. ismét Kubiba értek, az újabb mész és pala-kóból álló Sadachra rándultak ki, de hol őrizkedniök kellett az illyenkor e' vidékeken barmaikat őrző 's latorkodni szo-kott Iesgiusoktól; végre Derbentnek Petigorskba menvén, innen Sz. Péter' Várába dec. 19. visszatértek.

A' mi már ezen út' állattudományi eredményeit illeti, a' fajok' egész száma 1307. Az ott előforduló emlős álla-

tok többnyire kicsiny rágók, 's csak kevés számu (20) fajokhoz tartoznak, a' sül a' Kaukazon még 8000 lábnyi magosságban is előfordul; vidrát talált egy nagyot, farkával együtt vagy öt lábnyi hosszút, melly hihetőleg új faj. Két új emlős állatot is fedezett fel Ménétrier, egyike a' hangász murmutér (*spermophilus musicus* Mén.), az ürgénél valamivel kisebb, másika a' sötétes hörcsök (*cricetus nigricans* Brandt.) melly a' mi hörcsök murmutérunknál valamivel kisebb. Vadbika a' Kaukazon már nem találtatik. A' közönséges ökörnek (*bos taurus*) egy kicsiny, erős és fáradhatatlan változata ott igen becsültetik, 's mint mondatik, a' perzsa földön, különösen Retsch körül, vad állapotban is találtatik. A' hájfarku juhok' (*ovis steatopyga* Pallas.) nagy csordái jó ízű húst, de annál rosszabb gyapjút adnak; e' vidéken keveset gondolnak ezen állattal. — A' *madarak* is csak kevés fajúak, 's többnyire nálunk Európában is ismeretesek; a' 176 itt felhozott faj közt több, eddig kevesebbé ismert szorosabban van leírva, némellyek pedig egészen újak, név szerint: az ugró sziklás (*saxicola saltator*), körül belül olly nagy mint a' *saxicola stapazina*, Baku körül; a' házi erdősz (*sylvia familiaris*), olly nagy körül belül mint a' *sylvia galactotes*, a' Kúr' partjain; a' sárga erdősz (*sylvia icterops*) igen hasonló a' hamvas erdőszhöz; a' bajuszos erdősz (*sylvia mystacea*), közelít a' havasalji erdőszhöz (*s. subalpina*), a' szirti pityer (*anthus rupestris*) hasonló a' rőt pityerhez (*a. rufescens*) a' talychei hegységben; a' kétpettyes pacsirta (*alauda bimaculata*), mellyet az igen rövid fark bélyegez; a' granátévo sármány (*emberiza granativora*), olly nagy körül belül mint a' czitrom sármány (*e. citrinella*); a' caspiumi sármány (*emberiza caspia*), rövid, boltos orru; a' pterocles caspius, igen ritka; a' közép lile (*charadrius intermedius*), nagyságra közepett áll a' parti 's a' kisebb lile között; a' keskenyorrú récze (*anas angustirostris*), valamivel nagyobb a' telelő vagy is makkréczenél. — A' *mászányok* (*reptilia*) közt is találatnak több, Európában honos fajok; több egészen új a' perzsa határszélen fedeztetett föl, 's hihető, hogy ott még több új faj észrevétlen maradt. A' talychei umakk (*coluber*) fajok nyulánkságokkal tüntetik ki magokat. A' 40 ott talált faj közt újak: az ötcsíku gyík (*lacerta quinquevittata* *), a' podarcis irritans, rokon a' podarcis variabilishoz; a' kétcsíku szemhéjatlán (*scincus bivittatus*), rokon a' pettyes szem-

*) Talán *L. strigata* Eichw.

héjatlanshoz; az *uromastyx fasciata* *)); Fischer' állábuja (*pseudopus* Fisch). A' nyaklós umakk (*coluber collaris*), 10—11 újni hosszu, 's lúdtoll-vastagságu; Ravergieri' umakkja (c. Ravergieri), a' bogláros umakk (c. *ocellatus*) hasonló Eichwald' bogláros tyriájához 's majdnem há romszegű; a' rezés umakk (c. *reticulatus*), férges u. (c. *vermicularis*), és felleges umakk (c. *nebulosus*). Egy új nem is fordul elő, mellyet a' szerző ophisops névvel illet, (különösen ophisops *elegans*), melly talán egy, Eichwald' caspiumi umakkjával. A' caspiumi teknősbékát (*emys caspia*) a' szerző Lenkorannál egy, 32. R. foknyi kénes forrásban találta; az europai teknősbékát (*emys europaea*) 2—3ezer lábnyi magosságon túl nem. — Harmincznyolcz *halfaj* közt új egy sincs; a' caspiumi tenger csak a' tok (*acipenser*), sügér (*perca*), szemling (*salmo*), ponty (*cyprinus*), harcsa (*silurus*) és gobhal' (*gobius*) nemeiből valók; 's nevezetes hogy a' caspiumi tengerben, a' gobhal' néhány faját kivén, nem lakik olly hal, melly édes vizekben is ne laknék; még a' rovarok (*insecta*) is, mint a' csíkbogár (*dytiscus*), a' vízsodró (*gyrinus*), a' csibor (*hydrophylus*) itt találtnak: minek okát ezen tenger-víznek, melly egyébiránt igen keserű, csekély sótartalmában kell keresni. Úgy látszik, hogy ezen tenger egyetlen egy saját termékét sem foglal magában; a' nagy oceanban olly gyakor (a' Fekete Tengerben azonban igen ritka) meztelen puhányok (*mollusca*) közül benne egy sem lakik, 's egy kicsiny korallt kivéve még az állatnövények (*zoophyta*) is teljességgel libáznak. — *Rovart* 1009 fajt hozott a' szerző, mellyek közt új 256 van, többnyire bogarak (*coleoptera*); gyűjtettek némelly Meszkaországban eddig ismeretlen nemek is, (péld. *siagona*, *parandra*, *megacephala*). A' pikkelyszárnyúk (*lepidoptera*) közül sok, déli Franciaországra emlékeztet; a' többi rendű rovarokra, úgy látszik, nem volt ügyelet, a' névsor legalább hallgat rólok. — *Puhányokban* az ottani tenger, valamint fövényes száraz vidéke, igen szegény; a' gyűjtött 15 fajt többnyire ismerjük; egy új van csak közte, a' havasi csigabiga (*helix alpina*) melly 10 ezer lábnyi magosságban lakik a' Kaukázuson.

Látszik ezekből, hogy az utazók rövid idő alatt sokat tettek, 's a' tudományt valósággal meggazdagították; név szerint Ménétries' állatországi tapasztalásaira nézve ohajtandó, hogy a' legérdekeseb új fajok a' szentpétervári academia' ér-

*) Talán *Stellio caucasicus* Eichw.

tekezései közt bővebben leírva 's lemásolva kijőjenek. A' jelen könyvhöz kapcsolt 33 tábla a' benne előhozott fajok' geographiai elosztását mutatván, a' kaukazi faunának, 's más europai vidékekhez képesti viszonyainak érdekes általtekintését adja.

MAGYAR LITERATURA.

33. Legujabb jelenetek pesti novemberi vásár óta.

A' szépliteratura' mezején legujabban *Garay Nepumuk* Csatár című, Hunyadi J. korából vett hőskölteménye (Pest, Károlyi' nyomt. 8) vonta magára a' műbarátok' figyelmét. Almanachjaink' sorából az *Urania* 's *Nefelejts* elmaradtak, 's támadt a' két *Aurora* mellett egy kisebb „*Vilma*“ czímmel (Pozsony, 24rét.) novellai, lyrai 's dramai tartalommal. *Bajza* Aurorájában (Pest, ifj. Kilian, n. 12. 425 l.) két víg, 's egy romános elbeszélés mellett *Vörösmarty*' első vigjátéka: A' fátyol' titkai (5 felv. versben 's folyó beszédben vegyest) 's Bajzától egy történeti rajz (Coriolan 's a' háborgó Roma) állanak; lyrai darabokat Bajza, Czuczor, Garay, Székács stb. adtak. Az a' másik *Aurora*, mellyét a' cím szerint *többen* folytatnak (Pest, Károlyi, 16rét, 346 lap) ez úttal elbeszélésekben (ha eredetiekben nem is) gazdag; néhány régi vers mellett kitünő benne „*Mohács*“ czímmel egy költői elmélkedés. Figyelmet érdemlők még *Vajda Péter*' tréfás elbeszélései: „A' legszebb leány“ cím alatt (Pest, 8), 's *Jakab*' vigjátéka: „*Falusi lakodalom*“ (az academia' Eredeti Játékszíne' 3d. kötetében, Buda, n. 12). A' lyrai költés csak *Gr. Teleki Ferencz*' verseivel (kiadta Döbrentei Gábor, Buda, 16) bővült, mellyekhez néhány leveleiből töredékek járulnak. Literaturatörténeti tekintetben érdekesek: *Gr. Gvadányi Józsefnek* Donics Andrásához irt levelei válaszaikkal (Nagyszombat, Wachter, 8). — *Fordítások*: *Wieland*' *Abderitái*, Erdélyi Károlytól (Pozsony, 8. 2 köt.); *Musaeus*' travestált regéi, *Staut József* által honosítva (eddig 2 köt. Pest, Károlyi, 8), az *Ezeregy éjszaka*' 18d. 's utolsó kötete (Pest, Károlyi, 12), *Cato*' erkölcsi páros versei (Pest, Beimel), 's *Kotzebue*' jelesb szindarabjai, fordítva többektől (Kassa, Werfer, 16rét) eddig 8. kötetben tizenegy néző v. vigjáték.

A' nyelvtudományt legujabban az academia két szókönyvvel bővítette, n. m. *Zsebszótára*' német-magyar részével (Buda, kis Sadrét, 53½ iv, 3 oszlopra); 's egy *Philosophiai műszó-*